

СПРИЯННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуто суспільні функції післядипломної освіти, а саме: формування людського капіталу нації; забезпечення культурного відтворення, передача культурних цінностей, що побічно стабілізує соціум; соціалізація, включення людини в соціум і діяльність на конвенціональній основі; соціальний контроль і профілактика соціального конфлікту; підтримка соціальної стратифікації й забезпечення соціальної мобільності; забезпечення професійної стратифікації. Виходячи з аналізу сутності суспільної потреби визначено роль державного управління в забезпеченні попиту на освітні послуги з післядипломного навчання.

Ключові слова: державне управління, освітні послуги, післядипломна освіта, попит, реформування, соціальна сфера, функції.

В статье рассмотрены общественные функции последипломного образования, а именно: формирование человеческого капитала нации; обеспечение культурного воспроизводства, передача культурных ценностей, косвенно стабилизирует социум; социализация, включение человека в социум и деятельность на конвенциональном основе; социальный контроль и профилактика социального конфликта; поддержка социальной стратификации и обеспечения социальной мобильности; обеспечение профессиональной стратификации. Исходя из анализа сущности общественной потребности определена роль государственного управления в обеспечении спроса на образовательные услуги по последипломного обучения.

Ключевые слова: государственное управление, образовательные услуги, последипломное образование, спрос, реформирования, социальная сфера, функции.

In the article the social functions of postgraduate education, namely the formation of human capital of the nation; providing cultural reproduction, transmission of cultural values, which indirectly stabilizes society; socialization, inclusion in society and human activities on the basis of conventional; social control and prevention of social conflict; support social stratification and social mobility software; vocational stratification. Based on the analysis of the nature of social need the role of public administration in ensuring the demand for educational services for continuing education.

Key words: public administration, educational services, postgraduate education, demand, reform, social, function.

Вступ. Стан будь-якого суспільства залежить від рівня державного управління, тому у ХХІ столітті на перший план виходить проблема його ефективності. Особливо актуальним є це твердження для України, адже саме ефективна діяльність органів виконавчої влади є запорукою й необхідною передумовою становлення високо-розвинутої держави, вирішення назрілих економічних, соціальних, освітніх проблем.

Післядипломну освіту слід розглядати як найважливішу складову системи неперервної освіти, що дає змогу кожній особистості здобути новий рівень компетенцій, здійснювати постійне творче оновлення, розвиток та вдосконалення

впродовж усього життя. Вона взаємодіє з політичною, економічною та соціальною сферами життєдіяльності суспільства. Суттєві політичні чи економічні кризи або соціальні зміни неодмінно впливають на галузь освіти. В той же час деформована система післядипломної освіти також впливає на всі сфери суспільного розвитку. Тому проблеми, пов'язані з післядипломною освітою, виступають безумовною складовою внутрішньої і зовнішньої політики держави.

В Україні розробка концепції реформування освіти входить до кола наукових інтересів таких визнаних вітчизняних фахівців як В. Андрущенко, М. Згуровський, К. Левківський, В. Луговий,

В. Козаков, К. Корсак, В. Кремень, В. Огнев'юк, С. Ніколаєнко, М. Степко, Т. Фініков та ін.

Постановка проблеми. Визначити вплив державного управління на реалізацію суспільних функцій післядипломної освіти в Україні.

Результати. Суспільні потреби в післядипломній освіті конкретизуються у виконанні освітньою сферою шести головних суспільних функцій: формування людського капіталу нації; забезпечення культурного відтворення, передача культурних цінностей, що побічно стабілізує соціум; соціалізація, включення людини в соціум і діяльність на конвенціональній основі; соціальний контроль і профілактика соціального конфлікту; підтримка соціальної стратифікації й забезпечення соціальної мобільності; забезпечення професійної стратифікації – спеціальна освітня підготовка, що відповідає суспільним потребам у різних видах діяльності.

Розглянемо ці функції більш докладно.

Функція формування людського капіталу нації. Післядипломна освіта так само як і вища принципово працює на майбутнє, визначаючи особистісні якості кожної людини, її знання, вміння, навички, світогляд і поведінку, а в остаточному підсумку – економічний, моральний, інтелектуальний потенціал суспільства й цивілізації в цілому. Люди, що одержали доступ до вищих рівнів освіти, мають найбільшу волю й мають можливість ухвалювати незалежні рішення в будь-якій сфері діяльності. Будучи основною одиницею будь-якої соціальної структури, людина в міру індивідуальних можливостей здатна впливати на характер цієї структури. Неосвічене суспільство не здатне досягти ні економічного, ні політичного благополуччя. Країна, як і людина, не стане по сьогоднішню вільною й високорозвинутою, обмежуючись пасивним одержанням вигоди від розвитку, не додаючи зусиль для того, щоб вийти за рамки простого відтворення.

Основна умова успішного соціального розвитку – постійний пошук і творчість.

З економічних позицій людський капітал в умовах інформаційного суспільства визначається подвійно. На рівні суспільства, людський капітал – це «адекватна постіндустріальному стану суспільства форма вираження (організації, функціонування й розвитку) продуктивних сил людини, включених у систему соціально орієнтованої змішаної економіки ринкового типу як провідного фактора суспільного відтворення» [3].

На рівні окремих індивідів, людський капітал – «сформований у результаті інвестицій і накопичений людиною запас здоров'я, знань, навичок, здатностей, мотивацій, який доцільно використовується в різних сферах суспільного відтворення, веде до росту кваліфікації працівника, сприяє росту продуктивності його праці й тим самим впливає на ріст заробітків цієї людини» [3].

Щоб забезпечити суспільне відтворення, людський капітал також безупинно й циклічно

відтворюється, робить природний, економічний і інноваційний оборот. В основі економічного обороту людського капіталу лежить зміна й відновлення технологій, типів і способів праці й виробництва відповідно рівню технології, науки, способам збору, аналізу, виробництва й нагромадження інформації. Інститут освіти, таким чином, є провідним суспільним каналом забезпечення й регуляції відтворення людського капіталу, визначаючи його обсяг, якість, тривалість циклів відтворення. Вкладення в людський капітал впливають на економіку декількома шляхами.

По-перше, післядипломна освіта робить більш продуктивною працю кожної людини. Доказом цьому може служити тісна кореляція між рівнем кваліфікації працівника з його заробітною платою, що підтверджується статистичними даними в країнах з розвинутою ринковою економікою.

По-друге, післядипломна освіта спонукає в людині заповзятливість і підприємницькі навички. Післядипломна освіта підвищує сприйнятливості до нових наукових ідей і технічних розробок, внаслідок чого коротшає часовий лаг між відкриттям і його широким використанням. Скорочуючи шлях від відкриття до його практичного застосування, післядипломна освіта підвищує суспільну продуктивність праці, стимулює економічне зростання.

По-третє, післядипломна освіта може збільшувати не тільки швидкість, з якою поширюються відкриття, але й укорочує час їх появи. Це пояснюється наступними причинами: розвиток науки й техніки неможливий без висококваліфікованих учених, дослідників і інженерів, які є генераторами ідей, і від них же залежить практична реалізація наукових розробок; значне число наукових відкриттів відбувається в самих навчальних закладах; багато поліпшень у технології й організації виробництва робляться безпосередньо на робочій місці.

Таким чином, внесок післядипломної освіти в економічне зростання можна розглядати за трьома основними напрямками: вона забезпечує працівникові удосконалення вже накопичених знань, сприяє придбанню людиною нових знань (збільшує обсяг і якість людського капіталу), сприяє виробництву нових знань.

У вітчизняній і закордонній економічній науці неодноразово вживали спроби виміру ефективності післядипломної освіти, ступеню її впливу на формування людського капіталу. Вивчення робіт західних дослідників, що досліджували питання економічної ефективності післядипломної освіти, дозволило виділити в рамках цієї тематики три основні напрямки.

Представники першого з них ставили перед собою завдання виміру тісноти кореляційному зв'язку між рядом показників, що відбивають загальний рівень економічного росту в різних країнах.

Другий напрямок досліджень, родоначальником якого є Т. Шульц, дозволив встановити ступінь

впливу освіти на величину одержуваного національного доходу.

Вивчення ефективності післядипломної освіти має практичну цінність, оскільки воно визначає джерела й темпи економічного росту, сприяє оптимальному розподілу ресурсів між освітою та іншими сферами суспільного господарства, впливає на поведінку учнів і членів їх родин як споживачів і інвесторів освітніх послуг.

Функція забезпечення культурного відтворення. Французький соціолог Еміль Дюркгейм, аналізуючи систему освіти, підкреслював, що її основна функція – передача цінностей пануючої культури. Навчання як суспільне явище має родову системну якість – засвоєння суб'єктом цінностей культури, або вироблення механізмів їх культурного оволодіння. Будь-яка культурна спільність самовідтворюється шляхом передачі від покоління до покоління своїх специфічних цінностей, а саме: відбитої в ментальності її представників культурної моделі, сприйняття себе як складового елемента спільності, що забезпечує наступність світоглядного компонента свідомості, відповіді на запитання «Що є світ і що є Я в цьому світі?»; базової суми або системи теоретичних і практичних знань, що забезпечує наступність праксиса способів, що існують, мироосвоєння й подальшого розвитку, відповіді на запитання «Що я здатний робити в цьому світі?»; сформованих попереднім культурним розвитком традицій, що забезпечує наступність соціальної цілісності, відповіді на запитання «Яким чином я можу існувати в цьому світі?» [1].

Особистість несе у своїй свідомості ментальну модель миру – суб'єктивний образ об'єктивного існування миру поза нами. Ця модель є продуктом діяльності внутрішніх сил особистості й зовнішніх сил і відбиває загальний рівень суспільної свідомості. У стабільному суспільстві образи, що становлять картину світу й визначають поведінку людини, змінюються повільно. Напроти, в мінливому суспільстві, що швидко розвивається, індивід повинен постійно перебудовувати свою сукупність вистав відповідно до цих змін, коректуючи власну ментальну модель. Якщо вистави запізнаються порівняно із зовнішніми змінами, реакції індивіда на світ стають неадекватні.

Забезпечуючи відтворення інтелектуального потенціалу й набору розповсюджених у суспільстві ментальних образів, на рівні освітніх установ характер такого відтворення диференціюється залежно від того, який саме рівень і спрямованість відтворення користується попитом у цій ситуації.

Функція соціалізації. Соціалізація – це процес включення індивіда в суспільство через засвоєння їм поведінкових шаблонів реагування на різні соціальні ситуації й нагромадження соціального досвіду, засвоєння нормативних орієнтирів діяльності й основних культурних цінностей, розвиток здатностей і практики участі в

погоджених діях на основі конвенціональних норм.

Соціалізація може розглядатися як ряд приватних пристосувань, що складаються в безперервний процес розвитку, реорганізації життєвого досвіду. Динамічність поведінки визначається багатством набору таких шаблонів, який, у свою чергу, детермінується «динамічністю суспільства», частотою зміни й різноманітністю соціальних ситуацій, відносною свободою вибору індивіда й ступенем директивності суспільних норм і цінностей. Кожне суспільство має свій, характерний тільки для нього погляд на минуле, сьогодення й майбутнє, що визначає готовність суспільства до розвитку. Цей погляд – одна з найменш помітних, але найбільш могутніх детермінант соціальної поведінки. Будучи закладеним в ідеології самої освітньої системи, він практично невизначений зсередини цієї системи, але чітко відбивається в способі підготовки суспільством своєї молоді до громадського життя [2]. З визначальних характеристик цього погляду, конкретного світосприймання складаються безліч нормативів, що детермінують діяльність найважливіших соціальних інститутів, які, у свою чергу, підтримують дані нормативи в суспільній свідомості.

Функція соціального контролю й профілактики соціальних конфліктів. Кожна соціальна група виробляє ряд заходів, способів впливу й переконання, приписань і заборон, визнання й нагород, завдяки яким поведінка підгруп і індивідів приводиться у відповідність із прийнятими способами дії, здійснюється з дотриманням критеріїв цінності – формується груповий конформізм. Існують два види поведінки в групах: конформне, тобто відповідне до норм, цілям і цінностям даної групи, і девіантне, тобто що відхиляється від прийнятого в цій групі. Система заходів забезпечення конформізму називається системою соціального контролю. Система соціального контролю здійснюється на різних рівнях. Чим більше поведінка стосується групи як цілого, чим більше вона загрожує її спільному життю або чим більше які-небудь дії необхідні для її ходу, тим сильніше контроль із боку цілого.

Функція підтримки соціальної стратифікації й забезпечення соціальної мобільності. Поділ суспільства на верстви припускає диференційованість його членів відповідно до політичних, економічних, професійних і соціальних критеріїв.

Функція забезпечення професійної стратифікації. Освіта пов'язана з рівнями розвитку технічної бази суспільства – як з нижчої, найпростішої, так і самої науко- й інтелектуальної, що охоплює верхні рівні розвитку техніки. Необхідне досягнення відповідності спеціальної освітньої підготовки реальним потребам і запитам суспільства. «Нижча» технічна освіта у формі навчання ремеслу й передачі необхідних трудових навичок існувала здавна. Про становлення ж

спеціалізованого технічного навчання як певного соціального інституту, суспільного явища, а не окремих фактах передачі майстерності або самоосвіти, можна говорити лише на певних етапах історії розвитку суспільства. Це зумовлює історичність даної функції освіти [4].

Трудове й професійне виховання й навчання відбиває структуру форм трудової діяльності суспільства, статево-віковий і суспільний поділ праці, відношення до праці, мотиви трудової діяльності (праця як засіб до існування, як рутинний обов'язок, як релігійно-моральний борг, як внутрішня творча потреба), перевага групової або індивідуальної, сімейної або позасімейної праці, способи заохочення. Втілена в сучасній системі профорієнтації, ця функція має на увазі професійну освіту, попередню діагностику здатностей, професійні консультації, відбір, адаптацію, професійне виховання й просування [5].

Освоєння різноманітних форм трудової діяльності з'явилося первинним видом навчання й виховання для становлення інституту післядипломної освіти. Комплексне з'єднання трудового навчання й виховання у формі освіти це: по-перше, особливий вид діяльності, який імітує ті або інші форми трудової діяльності й вироблені продукти; по-друге, продуктивна й перетворювальна діяльність відносно особистісних якостей тих, кого навчають, засвоєння ними певних моделей діяльності й індивідуальної поведінки.

Виконуючи функцію адаптації індивіда до суспільного середовища, інститут післядипломної освіти сам змушений адаптуватися до його вимог для успішного й ефективного виконання своїх функцій. Таким чином, аналіз потреб людини й суспільства – необхідна передумова переходу від статичного, відтворювального аналізу до аналізу динамічного, виявлення якісних змін. З'єднання індивідуальних і суспільних потреб може породити суспільну гармонію або суспільний конфлікт.

Зважаючи на аналіз сутності суспільної потреби, визначено роль державного управління в забезпеченні попиту на освітні послуги з післядипломного навчання.

По-перше, категорія потреби виражає кількісно та якісно певну сукупність товарів і послуг, які фактично або приблизно поступлять у споживання, або потрібні для нього за якими-небудь нормативно-плановими або ринковими оцінками. Вимірювання потреб цього рівня здійснюється за показниками: обсягу виробництва й споживання в минулому й майбутньому економічних циклах, платоспроможного, незадоволеного попиту. Роль держави полягає в забезпеченні насичення попиту і зростанні якості освітніх послуг.

По-друге, категорія потреби відбиває економічні мотиви людей, що виникають із необхідності або бажання споживати об'єкти матеріального й духовного багатства, що й відбивають умови їх життя. Роль держави на цьому рівні полягає у сприянні поліпшенню

відносин людини до свого економічного становища й оточення, ліквідації різних матеріальних і духовних дефіцитів, «вузьких місць» в особистому споживанні.

Суспільна потреба в освіті звичайно розраховувалася вітчизняною наукою виходячи з демографічних прогнозів кількості населення певного віку й даних про чисельність, що навчалися в попередні роки по різних напрямках навчання. Пануючий в державному управлінні освітою метод нормативного управління конкретизував ці дані в системі організаційно-педагогічних нормативів (структура освітніх установ, середнє тижневе навантаження на викладача та ін.).

Переорієнтація післядипломної освіти на задоволення індивідуальних потреб розширює спектр цілей державного управління. Цілі державного управління на сучасному етапі охоплюють три рівні освітньої системи: забезпечення суспільних інтересів, відтворення суспільних форм діяльності, необхідних для підтримки й подальшого вдосконалювання сфер матеріального й нематеріального виробництва (макрорівень); забезпечення організаційних, колективних і індивідуальних інтересів працівників освітніх установ і самих установ, створення умов для їхнього ефективного функціонування й розвитку (мезорівень); забезпечення індивідуальних інтересів, суб'єктів, що навчаються; найбільш повне задоволення їх потреб (мікрорівень).

Будучи одночасно засобом інтеграції громадського життя, координуючи й зв'язуючи між собою окремі сфери суспільства, державне управління дозволяє задовольнити відповідні суспільні потреби. Суспільні потреби, як сукупний результат потреб багатьох індивідуальних суб'єктів, являють собою якісно інші потреби, які можуть і не збігатися з бажаннями й потребами окремих людей.

Аналіз суспільної потреби в освіті можна представити у вигляді етапів послідовного рішення завдань державного управління, що впливають одне з одного, де етапи складаються в незамкнений цикл.

Перший етап – комплексна діагностика структури суспільства, що визначає зміст занять людини в основних сферах її життя, у професійній діяльності, на ринку праці. Результатом цього етапу повинен стати прогноз стану, динаміка занять і тих життєвих ситуацій, у яких вони будуть протікати.

Другий етап – визначення того, що в змісті професійної діяльності припускає попереднє формалізоване навчання, а що може бути віднесене до інших форм освоєння досвіду (самостійним, комунікативним, підкріпленим, що орієнтує, нормативною інформацією, що спираються на традиції, звичаї, інституціональні форми організації та ін.).

Третій етап – устанавлення потенційного «замовлення» сфері освіти, конкретних видів

навчальної діяльності, через які можлива підготовка до професійної діяльності з використанням адекватних навчальних засобів.

Завдання першого етапу вирішуються на рівні держави й регіонів, завдання другого й третього етапу – на муніципальному рівні.

Висновки

Встановлено, що суспільні потреби в системі післядипломної освіти конкретизуються у виконанні освітньою сферою шести головних суспільних функцій: формування людського капіталу нації; забезпечення культурного відтворення, передача культурних цінностей, що побічно стабілізує соціум; соціалізація, включення людини в соціум і діяльність на конвенціональній основі; соціальний контроль і профілактика соціального конфлікту; підтримка соціальної стратифікації й забезпечення соціальної мобільності; забезпечення професійної стратифікації.

Виходячи з аналізу сутності суспільної потреби визначено роль державного управління в забезпеченні попиту на освітні послуги з післядипломного навчання.

По-перше, категорія потреби виражає кількісно та якісно певну сукупність товарів і послуг, які фактично або приблизно поступлять у споживання, або потрібні для нього по яким-небудь нормативно-плановим або ринковим оцінкам. Вимірювання потреб цього рівня здійснюється за показниками: обсягу виробництва й споживання в минулому й майбутньому економічних циклах, платоспроможного, незадоволеного попиту. Роль держави полягає в забезпеченні насичення попиту і зростанні якості освітніх послуг.

По-друге, категорія потреби відбиває економічні мотиви людей, що виникають із необхідності або бажання споживати об'єкти матеріального й духовного багатства, що й відбивають умови їх життя. Роль держави на цьому рівні полягає у сприянні поліпшенню відносин людини до свого економічного становища й оточення, ліквідації різних матеріальних й духовних дефіцитів, «вузьких місць» в особистому споживанні.

Аналіз суспільної потреби в післядипломній освіті можна представити у вигляді трьох етапів послідовного вирішення завдань державного управління, що впливають одне з одного, де етапи складаються в незамкнутий цикл.

Перший етап – комплексна діагностика структури суспільства, що визначає зміст занять людини в основних сферах її життя, у професійній діяльності, на ринку праці.

Другий етап – визначення того, що в змісті професійної діяльності припускає попереднє формалізоване навчання, а що може бути віднесене до інших форм освоєння досвіду (самостійним, комунікативним, підкріпленим, що орієнтує, нормативною інформацією, що опираються на традиції, звичаї, інституціональні форми організації та ін.).

Третій етап – установа потенційного «замовлення» сфері освіти, конкретних видів навчальної діяльності, через які можлива підготовка до професійної діяльності з використанням адекватних навчальних засобів.

Завдання першого етапу вирішуються на рівні держави й регіонів, завдання другого й третього етапу – на муніципальному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурега В. В. Ментальна проекція соціального управління / В. В. Бурега // Сборник научных трудов ДонГАУ: Социально-гуманитарные проблемы менеджмента: Серия Государственное управление. Т. IV. Вып. 19. – Донецк; 2003. – С. 85–95.
2. Державне управління: філософські, світоглядні та методологічні проблеми : [монографія] / [За ред. В. М. Князєва]. – К. : Вид-во НАДУ : Міленіум, 2003. – 320 с.
3. Економічний вимір конкурентоспроможності вищої освіти : [монографія] / [Верхоглядова Н. І., Чередніченко О. М., Венгерова В. Ю., Іваннікова Н. А.]. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – 172 с.
4. Коваленко В. П. Загальні засади науково-теоретичного забезпечення ефективності державного управління післядипломною освітою в Україні / В. П. Коваленко, В. В. Бурега // Менеджер. – 2004. – № 1. – С. 141–148.
5. Сікорська І. М. Загальнотеоретичні проблеми ефективності державного управління / І. М. Сікорська // 36. наук. праць ДонДАУ : «Державне регулювання економічного розвитку» : серія «Державне управління». – Донецьк : ДонДАУ, 2003. – Т. IV, вип. 29. – С. 46–52.

Рецензенти: Іванов М. С., д.політ.н., професор;
Тимофєєв С. П., к.держ.упр.

© Олійник В. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 13.05.2014 р.

ОЛІЙНИК Володимир Вікторович – к.пед.н., докторант ДВНЗ «Університет менеджменту освіти».

Коло наукових інтересів: роль післядипломної освіти у формуванні людського капіталу нації в державному управлінні.